

ENESEY DIÁNA

A FÉNYESSÉG-TAPASZTALAT FENOMENOLÓGIÁJÁRÓL

Jonathan Dinsmore: *Mystical Luminosity Experience*

Jonathan Dinsmore a misztikus fényesség (*mystical luminosity*)¹ tapasztalatát igyekszik megragadni, fenomenológiai módszerekkel. Mégpedig úgy, hogy nem a kontinentális filozófia fenomenológiai kutatásokkal foglalkozó gondolkodóinak fogalmait veszi alapul, sőt – mint hangsúlyozza –, elszakadni kíván a Husserl, Heidegger és az őket követő filozófusok nevével fémjelzett irányzattól. Sokkal inkább William James gondolkodói nyomdokaiba lépne, egyfajta új jamesiánus törekvés hajtja, amelyben nem annyira a filozófia tudományának való megfeleltetése dominál. Ehhez a szándékhoz kapcsolódik az is, hogy a fenomenológiát egyfelől tágabb értelemben tekinti, ami azt jelenti, hogy a szerző szándéka szerint a kötetben bemutatott kutatás elsődleges fókuszja a szubjektív tapasztalat, illetve a tudat tartalma. Ezt úgy igyekszik elérni, hogy a vizsgálódás néhány történeti példát követően elsősorban kortárs beszámolókra épül, amelyek a személyes megéléseket sűrítik magukba. Másfelől pedig a tágabban értelmezett fenomenológia a kutatás irányát is megszabja. A kutatási célok megfogalmazásakor Jonathan Dinsmore meglehetősen szigorú szabályokat határoz meg saját maga számára. Ugyanis célként jelöli meg azt, hogy az elemzés ne váljon túlzottan empirikussá, pszichologizáló se legyen, jóllehet az empirikus bázist és a pszichológiai vonatkozásokat semmiképp sem tudja

...a fényesség tapasztalatában nemritkán úgy érzi az egyes ember, hogy betekintést nyer a kozmikus egységbe, az egységesség a maga sajátos harmóniájában mintegy lelepleződik számára.

kikerülni. Ezenfelül azt is körvonalazza, hogy a vallási élményben előforduló, az illuminált állapotban, pszichedelikus utazások során átélt, valamint a halálközeli élményekben felbukkanó fényességtapasztalatoknak külön kell válniuk.

A kötet első nagyobb egysége a vallási élmények köré szerveződik, pontosabban a vallási élményekben megtapasztalt fényesség köré, amelyet Dinsmore – úgy vélem, helyesen, a tudományos kutatási rést felfedezve – meglehetősen alul tematizált fenoménként ír le. A valláshoz kötődő megélések fényességközpon tús elemzését megelőzően Dinsmore világossá teszi azt is, hogy nem egy bizonyos vallást emel ki, hanem holisztikusan, a fény szerepét fürkészve igyekszik foglalkozni mindazokkal a vallásokkal, amelyekben a fényesség szerepel a vallásos jellegű élményekben. Ebben Mircea Eliade és Rudolf Otto megközelítése jelent Dinsmore számára vezérfonalat, annyi megkötéssel, hogy a szerző nem is sejtet semmiféle hierarchikus viszonyt a különféle vallások között, ahogy olykor Rudolf Otto teszi. Eliadét külön is kiemeli, ugyanis az ő fénytapasztalattal kapcsolatos kutatásait jelentősnek és saját vizsgálódásai szempontjából is nagymértékben meghatározónak tartja. Am mielőtt a fényesség szerepét kezdené kimutatni az egyes vallásokban, történeti példákon keresztül szemléltetve, felsorolja a misztikus fényesség alapvető ismertetőjegyeit, amelyek az olvasó számára is tájékozódási pontot jelentenek. Dinsmore hat alapvető karakterisztikumot emel ki, amelyek a misztikus fényességtapasztalat leírására szolgálhatnak: elsőként a fehér, olykor színes fényes jelleget vagy ragyogást, másodikként a pozitív hatást, amelyben a tapasztaló individuum rendkívüli szeretettel, örömmel, békességgel találkozhat. Harmadikként a noétikus vonást hangsúlyozza, amely abban mutatkozik meg, hogy a fényesség tapasztalatában látottak a valóságnál is valósabbnak tűnnek, mintha felfednék a valóság titkát, ehhez kötődik a negyedik mozzanat is, amely arra világít rá, hogy a fényességtapasztalatot átélő egyén úgy érzi, rendhagyó tudás birtokába jut. Az ötödik meghatározó tényezőként az elevenség jelleget adja meg Dinsmore, arra utalva, hogy az alanyt olyan érzések töltik el a misztikus fényesség megtapasztalásakor, amelyek az életet és a határozott jelenlétet sugallják. A hatodik elemre akár úgy is tekinthetünk, mint az előző három ötvözetére, ugyanis itt az egyesítés aspektusát emeli ki a szerző, kifejezve, hogy a fényesség tapasztalatában nemritkán úgy érzi az egyes ember, hogy betekintést nyer a kozmikus egységbe, az egységesség a maga sajátos harmóniájában mintegy lelepleződik számára.

A vallástörténeti beszámolók és a különféle vallási hagyományok áttekintése során a szerző erősen támaszkodik Kapstein kutatásaira, aki ugyancsak Eliade követőjének mondható, Dinsmore pedig a kultúrákon átívelő megközelítési módját találja igazán jelentősnek. Részint Kapsteinre támaszkodva mutatja ki Dinsmore, hogy a fény mennyire számottevő a kabbalisztikus hagyományban, ahol kozmológiai vonatkozása is van, de a buddhista, a perzsa, valamint a szúfi tradícióban is igen nagy jelentőséget tulajdonítanak a fénynek.

Dinsmore a vallástörténeti beszámolók között különösen nagy figyelmet fordít a keleti ortodoxia egyik nagy alakjára, Szent Simeonra, aki a misztikus fényt alapvető keresztény tapasztalatként hirdette. A fénytapasztalat, amelyet Szent Simeon lejegyez, azért is jelentős, mert számos olyan megélésmozzanatot tartalmaz, amelyet a könyv kortárs beszámolókat felölelő szakasza is magában foglal. Szent Simeon számára a misztikus fényhez kötődő tapasztalat, a fény megpillantása az evilág elfeledését és a szavakban kifejezhetetlen öröm könnyeit hozta magával. Mintha egy másik létszférába került volna át az élmény átélője, aki

a primordiális fényt – és csak azt – látja, s ezen keresztül, mintegy közvetlen módon, a Teremtőt is.

A közvetlenül a vallási élményekhez kapcsolódó, mondhatni, vallási élményekben gyökerező fénytapasztalat tárgyalását követően Dinsmore felmutatja azt a megkülönböztethetlenségi problémát, amely az egész vizsgálódást áthatja. Jelesül azt, hogy a vallási élményben kulcsszerepet játszó misztikus fényesség tapasztalatát igen nehéz elhatárolni az egyéb tapasztalatoktól, amelyeknek ugyancsak központi eleme a fény, így például a halálközeli élményektől vagy a tudatmódosító szerek hatása alatt átélt pszichedelikus élményektől. A fényességtapasztalatról szóló beszámolók közös vonásaiként a világ alapjaként megpillantott egyesítő erőt emeli ki Dinsmore. Ezenkívül a fényesség tapasztalatának érzelmi töltetű, az otthonosság érzését nyújtó megélési formái is gyakran társulnak eltérő forrású élményekhez, nemritkán szavakba nehezen önthető boldogság és békeesség formájában is. Persze az otthonosság eredhet a noétikus, tudáson alapuló kategóriából is, amennyiben úgy értjük, hogy a fényesség-tapasztalat nyomán az individuum kiismeri magát a világban.

A misztikus fénnel való találkozásból származó érzések vonatkozásában, – a többnyire kortárs – beszámolók alapján, Dinsmore két, módszertanilag fontos distinkciót is levezet. Az egyik a szokványos, mindennapi fénytapasztalattól határolja el a misztikus fényhez kötődő élményt, a megkülönböztetés bázisa abban áll, hogy míg a mindennapokban az erős fény érzékelése gyakran fájdalmas, szűró érzést kelt, vakítónak tűnik, a jóval erősebb misztikus fény megtapasztalásánál ennek épp az ellenkezőjéről számolnak be azok, akiknek része volt hasonló élményben. A másik, egyáltalán nem magától értetődő distinkció pedig a benső fény tapasztalatától választja el a misztikus fénytapasztalatot. Az itt említett benső fény például meditáció közben észlelhető. Ugyanakkor nem teljesen világos, hogy miképp lehet leválasztani ezt a fajta fénytapasztalatot a misztikus fény tapasztalatáról, túl azon, hogy Dinsmore szerint az ilyesfajta benső fény jobban hasonlít a szemképrázásra vagy egyéb, vizuális fényészlelésre. Már csak azért sem tűnik problémamentesnek ez az elhatárolás, mert a misztikus fényesség tapasztalatának néhány válfaját és azok altípusait is ismerteti Dinsmore.

A misztikus fényesség tapasztalatának típusait a következőképp osztályozza Dinsmore: az introvertív tapasztalatban az óceáni érzés dominál, a tágasság érzete, nincs is más tartalma az élménynek, csakis a fényesség. Az extrovertív tapasztalattípusban a fény vagy azt a világot (fenomenológiai értelemben, életvilágként értve) járja át, amelyben élünk, vagy egy merőben más világot, utóbbihoz sorolhatóak például a halálközeli élményekben megjelenő túlvilági képek. A harmadik fő típusként a lokalizált fénytapasztalatot említi, amelyben a fény konkrét helyről ered, amely lehet a külvilág egy bizonyos pontja vagy egy bensőleg lokalizált hely, jobbára a szívből szokott az ilyesféle benső fény áradni. Bár később – a beszámolók nyomán – a szerző azt is megállapítja, hogy nem egyszerű a benső és a külső fényt egymástól elhatárolni, és kiváltképp problematikus a lokalizált fény kérdése, amikor mindent elárasztó fényről van szó, hiszen ekkor nem lehet tudni, honnan emanál a fény. Az viszont látszik, hogy mind az első típus, mind pedig a harmadik válfaj második altípusa felveti a meditációban megtalált benső fénnel kapcsolatos elhatárolási nehézségeket. Bár a „Fény” a különféle tapasztalatokban mutat esszenciális tulajdonságokat, azt is figyelembe kell venni, hogy ezeket a tulajdonságokat leginkább viszonytulajdonságokként lehetne értékelni, ugyanis a misztikus fény egyénekre gyakorolt hatása

játssza a legnagyobb szerepet a misztikus fény meghatározásának körvonalázásában. Az viszont látszik, hogy a szerző pszichológiai módszereket is integráló, de az egyes emberek tiszta megéléseire koncentrálnak megközelítésében a kortárs beszámolók és az úgynevezett tölcser technikával feltett kérdésekre adott válaszok azonos irányba mutatnak, ennyiben a misztikus fény definiálásához és leírásához közelebb juthatunk a könyv által.

Mindazonáltal a kötet lényegi, a misztikus fény kategorizálási szempontjait alátámasztó részében az empirikus kutatások és a pszichológiai jellegű vizsgálódás térhódítását figyelhetjük meg. Ez még önmagában nem jelent problémát, hiszen a szerző érvelésén és megközelítési módján az látszik, hogy a tágon értett fenomenológiai perspektívát az analitikus filozófia felől érkezve igyekszik felvenni. Az viszont – úgy vélem – komoly nehézségeket támaszt a kötet egészére nézve, hogy a misztikus fény tapasztalatának kortárs beszámolókat alapul vevő vizsgálatakor a vallási, a halálközeli és a pszichedelikus élmények fénytapsztalata nem válik el. Sőt számos ponton úgy tűnik, hogy miután látta, hogy milyen nagy a különféle fénytapsztalatok közötti hasonlóság, már meg sem kísérli az eltérő forrásból eredő élmények elhatárolását. Mintha feladta volna az elkülönítés igényét. Holott, véleményem szerint, egyáltalán nem közömbös, hogy milyen fajta élményről van szó, még akkor sem, ha a misztikus fényesség tapasztalata alapvető hasonlóságokat is mutat az egyes élményekben. Legfőképp a tudatmódosító szerek kiváltotta pszichedelikus élményt kellene valamiképp elhatárolni a többnyire spontán vallási élményektől és a biológiai folyamatok következményeként előálló halálközeli élménytől. Hiszen a pszichedelikus tapasztalatok előidézése szándékosságot feltételez, például a könyvben is szereplő ayahuasca-szertartásokra is többnyire szánt szándékkal, a hatás eléréséért mennek az emberek, s a hatás reménye már önmagában is kihathat magára az élményre is. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy a szerző is úgy tekint erre a kötetre, mint ami további kutatásokat alapoz meg, így bízni lehet abban, hogy az itt kijelölt és valamelyest körülhatárolt empirikus terep további fenomenológiai kiindulópontú kutatásokat eredményez, akár további pszichológiai vizsgálódásokat, az idegkutatást vagy az agykutatást is integrálva, annak érdekében, hogy a fénytapsztalathoz kötődő élmények élesebben különválhassanak. A további kutatásoknak remek táptalajként szolgálhat az a sajátos skála, amelyet a misztikus fénytapsztalatról szóló beszámolók értékelésére vezet be a szerző.

Mindenképpen meg kell említeni a kötet érdemeit számba véve az emberközpon-tú látásmódot, amellyel a szerző hétköznapi emberek beszámolóit alapján igyekezett egy egységes képet kialakítani a misztikus fényességről, annak megélési módjain keresztül. A kutatói kíváncsiság és a fénytapsztalathoz tapadó sztereotípiák lehántásának szándéka mindvégig érződik a kötetben, s ez hiteles-sé is teszi az írást. A kategóriákba tömörítés jól összefoglalja mindazt, amiről a kutatásban résztvevők személyes elbeszélései beszámoltak. Bár Dinsmore már a kötet legelején jelezte, hogy nem a kontinentális filozófia fenomenológiai hagyományához illeszkedik, azt meg kell jegyezni, hogy a misztikus fényesség tapasztalata szemléletformáló, sőt – fenomenológiai nyelven szólva – beállítódásváltást előidéző élménynek tűnik. A szerző ezt transzformatív tapasztalat-ként aposztrofálja, amelyben az élmény átélője semmihez sem fogható boldogságot, különleges, tanulhatatlan bölcsességet, újfajta valóságot fedez fel, amely az egész addigi életét újrakeretezi. Jóllehet – ahogy erre Dinsmore is felhívja a figyelmet – a fényességtapsztalat transzformatív jellege, az élmény hatására ki-

alakuló új beállítódás a korábbi interszjektív viszonyok felszámolásával is fejeget. Ez egyrészt a gyökeres perspektívaváltásnak tudható be, másrészt annak, hogy egy ilyen élmény mások számára átélhetetlen, így a megértés hiánya a viszonyok rovására megy. Utóbbi problémát már Kierkegaard is tematizálta.

Mindent összevetve, a további kutatások terepét előkészíti Dinsmore könyve, a misztikus fény jellemzőit felvázolja, de ami igazán fontos: megmutatta a rendhagyó tudatállapotoknak egy olyan területét, amelyet korábban méltatlanul elhanyagoltak.

■ JEGYZET

1. A „luminosity” kifejezés jelentését a „fényesség” szóval igyekszem visszaadni, jóllehet a „világosság” is alkalmas lehetne, de így fennáll a lehetősége annak, hogy valamiféle megvilágosodás-élményt is kiolvasnánk ebből a fogalomból, ami legfeljebb csak járulékos konnotációként mutatható ki Dinsmore fényességtapasztalatról szóló kötetében. A „fényesség” szó mellett érvként hozható fel az is, hogy a könyv központi mozzanata a fény (vagy ahogy többnyire előfordul: a Fény (*the Light*)). Érdekes nyelvi-filozófiai játék lehetett volna, ha Rudolf Otto magyarul „numinózus”-ként (*das Numinose*) ismertté vált kifejezése után a „luminozitás” fogalmával élnek, ám ez inkább jelentés-deficitet hozna – a kifejezőerőt csökkentené.

